

Lengyel-magyar bányászati kapcsolatok a XIII. század elejéről

Árpád-házi Szent Kunigunda és Wieliczka

ETO: 622.36+960.2

IV. Béla magyar király első gyermeke, Kunigunda, még a tatárjárás (mongol betörés) előtt V. Boleszláv lengyel nagyfejedelem és király felesége lett Krakkóban. Szüzi házasságban éltek. Kunigundát 2000-ben avatta szentté II. János Pál pápa. Kunigunda magyar bányászok segítségével virágoztatta fel a wieliczкаи - ma is termelő - sóbányát, amelyet azóta a világörökség részévé nyilvánítottak.

A tatárjárás előtti magyar bányászati színvonalára következtethetünk az 1200-as évekre már kiteljesedő lengyel-magyar kapcsolatokról.

IV. Béla legidősebb lánya az 1224-ben született Kunigunda (Kinga) volt. Édesanyját, Máriát, a nikaiai (nicosiai) császár, Laszkarisz Teodor leányát még gyermekként, 1218-ban hozta magával II. András (Endre), az akkor még tizenkét éves fia, Béla számára.

Mária királyné Kunigunda születésekor mindössze 16–18 éves lehetett. Ekkor még II. András (Endre) uralkodott. Kunigunda születése idején, 1224-ben Béla horvát és dalmát herceg volt, bár már 1218-ban királlyá, feleségét az ünnepélyes esküvőjükkor, 1220-ban királynévé koronázták. II. András 1226-ban Bélát Erdély hercegévé is tette, és Szlavónia, Horvátország és Dalmácia hercegségét pedig Béla nagyobbik öccsére, Kálmánra bízta.

Két éves korától 1239-ig (ekkor még csak 15 éves volt!) tehát Kunigunda Erdélyben, IV. Béla környezetében élt és 1239-ben V. Boleszló („szemérmes” Boleszláv) krakkói nagyfejedelem és lengyel király felesége lett.

Azt nem tudjuk, hogy e gyermekként férjhez ment – és nagy egyetér-

tésben, férjével szüzi házasságban élt – Kunigunda miként tudta megismerni Erdély sóbányáinak dolgait; miként tudott legalább tudomást szerezni a kősó ásványvagyon kitermelési módjáról, mennyit tudott a „magyar lóvjárgány” függőleges (akna-)szállításban való hasznosságáról; de tény, hogy ma a világörökség részét képező Wieliczka sóbányáját a lengyel kutatók egybehangzó véleménye szerint a 2000-ben szentté is avatott Árpád-házi Kunigunda királyné magyar bányászok Wieliczka-ba (Krakkóba) hívásával alapította meg.

A kor szokása szerint a fejedelmi, uralkodói hitvesként más országba került hercegnőket, királynékat elkísérte otthoni környezetük nagyobb avagy kisebb létszámú csoportja, udvartartása. Az udvartartásnak szinte minden esetben tagja volt gyóntatója, esetleg nevelő, tanító feladattal egy-két hazai pap, akik nemcsak az új környezet megszokását segítették elő, hanem sokszor a tolmács, az íródeák, a „kancellista” feladatokat is ellátták úrnőjük mellett. Természetesen gondolhatunk arra is, hogy IV. Béla magyar bányász szakembereket is rendelt leánya udvartartásához, talán éppen azért, hogy vejét, V. Boleszlávot se-

DR. SZALAI LÁSZLÓ

okl. bányaművelő mérnök,
az MTA Bányae egészségügyi és
Bányászati Ergonómiai Tudományos Bizottság alelnöke,
az MTA Bányászati Tudományos Bizottság tagja,
MAB-, OMBKE-tag

gítsék. Bizonyos, hogy Kunigundával (Kingával) együtt magyar szerzetes (szerzetesek?) is került(ek) Krakkóba. Ezek között lehetett a bányászban is járatos „írástudó”, annál is inkább, mert ez időben a magyar királyi hivatalokban – így a Bány- és Sókamarákban is – az írástudást is követelő feladatokat zömmel egyházi személyek, papok látták el. A királyné e magyar tanácsadói részletebben is ismerhették azokat a feladatokat, amelyek a Krakkó melletti sóbányászatnak a királyné megbízásából való felfejlesztése érdekében szükségesek voltak.

Kunigunda Krakkóban és Krakkó környékén elsősorban a szegények, az elesettek megsegítésén munkálkodott – éppen úgy, mint apai nagynénje, Szent Erzsébet Thüringiában tette. Ebben az időben „szegényház”, azaz kolostorhoz csatolt ispotály Magyarországon már több helyen működött. Krakkóban állítólag Kunigunda királyné ispotályt is alapított. Ennek – a királyné erkölcsi-szellemi gondolatvilága szerinti – gyakorlati megvalósításában ugyancsak az udvarba vele együtt került magyar honi szakemberek működhetek közre.

A fejlettebb bányászathoz szakértő bányászok is kellettek – mint ahogyan azt Kunigunda is (valószínűleg édesapja, IV. Béla példájából) jól tudta. Ezekre a szakértőkre vigyázni kellett, mert nehéz volt őket pótolni. Úgy tűnik, a magyar sóbányászok-

nak járó – és Kunigundával Lengyelországba is eljutott – „kiváltságok” a tatárjárás előtt már eléggé széles körűek voltak.

A bányászatra, így a sóbányászatra és a királyi fel-ségjogokhoz tartozó sókereskedelemre vonatkozó szabályokat ez idő tájt a bányavárosi statutumok rögzítet-ték zömmel közismert, de bányavárosokként kisebb-na-gyobb mértékben eltérő szokásjog alapján; de itt rögzít-tették az egyes bányavárosok számára nyújtott kiváltsá-gokat is. Most nem vizsgáljuk, hogy ezeket valóban adományozta-e korábban valamelyik uralkodó, vagy máshol tapasztalt, hasonló szokások alapján az adott vá-rosi közösség alkotott az általuk vágyott kiváltságokról helyi jogszabályt, amelyet – hogy a városon kívül is el-ismerjék – királyi, adományozott kiváltsággént tartottak meg később. Ezekre Magyarországon „az István-i bá-nyatörvény” említését, máshol „a bányászok védelmé-nek kiváltságai” megjelöléseket találjuk – ez utóbbiba beleértve például, hogy nemcsak nem kellett katonás-kodniuk, mint más szabadosoknak vagy a királyi jobbá-gyoknak, hanem veszély, földesúri vagy városok közöt-ti viszály esetén a bányatelepeket és lakóikat fegyveres védelem is megillette. (Nyilvánvalóan azért, hogy a cse-tepaté elmúltával legyenek megint, akik ércet vagy söt termelnek.) Szükséges azonban hangsúlyozni, hogy „őseink szokásaira”, az „István-i törvényekre” a XI. században már megtalálható több utalás ellenére e tör-vények – és így az ún. „István-i bányatörvény” – szöve-ge nem került elő.

A nyolc évszázados fennmaradás és működés ismeretében azonban feltételezhetjük, hogy az előzőekben említett, sajátosan magyar kiváltságok is, amelyeket, a tatárjárást követően a „Selmeci bányatörvény”-ben írás-ban is rögzített IV. Béla királyunk, Kunigunda révén Wieliczka-ba is eljutottak. Ez azért is valószínűsíthető, mert Boleszláv a mongolok betörését Krakköba és a pusztítást éppen úgy nem tudta megállítani, mint Béla király; mindkét országot kifosztották Dzsingisz nagy-kán seregei.

Úgy tűnik, a korabeli magyar bányászat technikája és kultúrája a lengyel kultúrába szervesen beépülve nem-csak létrehozta, hanem nyolc évszázadig meg is őrizte a világnak a wieliczka-i sóbányászat természeti-geológiai, technikai, művészi, emberi csodáját.

Krakköban és Wieliczka-n – amint azt a föld alatt só-ból faragott Szent Kunigunda szobor és az előtte térdep-lő-álló szűrös-bajszos magyarok szobrai, az ún. Kuni-gunda kápolnában bizonyítják – ma is tisztelik a bányá-szatot teremtő (vagy csak korszerűsítő?) magyar király-lányt és lengyel királynét.

A magyar közvélemény, sőt, a magyar bányászok, a hazai műveltebb újságírók nagy része, a történészeknek egy kisebb, de nem jelentéktelen hányada még azt sem

tudja, hogy IV. Béla királyunknak nemcsak Margit – a Margit-sziget névadója – volt szentéletű leánya, hanem Kinga is, aki a tatárjárás idején már Krakköban Bo-leszláv nagyfejedelem és lengyel király hitvese volt. Bányászatot teremtő tetteiről – meggyőződünk róla – Magyarországon nem emlékeztek meg a történészek, a kultúrtörténészek sem, annak ellenére, hogy arról még II. János Pál pápa (a korábbi krakkói érsek) is említést tett.

Úgy véljük, nagyon időszerű lenne, ha legalább a Magyarországon élő, dolgozó, tanuló történészek, vala-mint a bányászok és geológusok is emlékeznének az 1987-ben a wieliczka-i sóbányában az ENSZ-tanácsko-zás résztvevőit fogadó Mgr. Ing. Janus Wiewiórka – a termelő bánya főgeológusa és amatőr muzeológusa – fi-gyelemfelhívása szerint: „die heilige Königin jeder Berg-leute” (a „minden egyes bányász szent királynője”) bá-nyaalapítási tetteiről, amelyről a XXI. században a vi-lágörökség részévé vált alkotása regél.

IRODALOM

Kristó Gyula – Makk Ferenc: Az Árpád-házi uralkodók. Budapest, IPM-könyvtár sorozat, 1988.

Marczali Henrik: Erdély története. Budapest, Káldor Könyvkiadóvállalat, 1936. Változatlan utányomás, reprint. Anno Kiadó, (2000)

Wiktor Krawczyk: Metodyka normowania pracy w gór-nictwie. Katowice, Wydawnictwo „Ślask”, 1972.

Mgr. Ing. Janusz Wiewiórka szóbeli közlései. (Lakott 1987-ben: Pl 32-00 Wieliczka Park Kingi 5.)

A Pallas Nagy Lexikona. II. kötet, 240–245; 591–604; p.; 613. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rész-vénytársaság, 1893.

A Pallas Nagy Lexikona. III. kötet, 456. p. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1893.

Dr. Izsó István: A magyar bányajog. 9. p., 13. p. és 16–18. p. Miskolci Egyetemi Kiadó, 2004.

A technika krónikája, Felix R. Paturi. (A Chronik der Technik. 2. javított kiadása nyomán.) Budapest, Offici-na Nova, 1991.

Dr. Zsámboki László: Az országos bányajog és bányai-gazgatás fejlődési iránya Magyarországon a honfoglalástól az I. világháború végéig. Közlemények a magyar-orosz ásványi nyersanyagok történetéből I. Miskolc, A Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyv-tárának Kiadványai, 20 sz., 1982.

Dr. hc. dr. Faller Gusztáv–Dr. Kun Béla–Dr. Zsámboki László szerk. (főszerk.: Benke István): A magyar bányá-szat évezredek története. I. kötet. Budapest, OMBKE, 1997.

Régészeti barangolások Magyarországon. Budapest, Panoráma, 1978.